

Warszawa, dn. 4.11.2024 r.

dr hab. Mieczysław Goc, prof. UR

Pracownia Kryminalistyki Instytutu Nauk Prawnych

Uniwersytetu Rzeszowskiego

ORCID: 0000-0003-4966-584X

Recenzja rozprawy doktorskiej magister Pauliny Wzorek

pt. *Wpływ udaru mózgu na obraz pisma – w kontekście badań identyfikacyjnych pisma ręcznego*

przygotowanej w Instytucie Nauk Prawnych Wydziału Prawa i Administracji
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Promotor: dr hab. Marek Leśniak, prof. UŚ

Zgodnie z wymogami ustawowymi zawartymi w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, w związku z art. 179 ust. 1 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, rozprawa doktorska powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i świadczyć o ogólnej wiedzy teoretycznej kandydata w danej dyscyplinie naukowej oraz umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Kryteria te stanowią podstawę oceny pracy autorstwa Pauliny Wzorek pt. *Wpływ udaru mózgu na obraz pisma – w kontekście badań identyfikacyjnych pisma ręcznego*, stanowiącej jej dysertację doktorską. Kierując się tymi kryteriami, w niniejszej recenzji skoncentrowano się na takich aspektach ocenianej pracy, jak:

- określenie zasadności wyboru tematu rozprawy, zwłaszcza pod kątem oryginalności podjętego problemu badawczego,
- poprawność i kompletność celów badawczych oraz zastosowanej metody badań naukowych,
- struktura pracy i jej warstwa formalno-redakcyjna oraz zawartość merytoryczna opracowania,

- dobór, zakres i wykorzystanie literatury.

Wybór tematu i oryginalność problemu badawczego

Autorka podjęła się opracowania problemu z zakresu zmian patologicznych w piśmie ręcznym o podłożu neurologiczno-somatycznym, na podstawie badań wpływu udaru niedokrwiennego mózgu na obraz pisma ręcznego. Choć sama problematyka zaburzeń grafomotorycznych w piśmie ręcznym pod wpływem różnych czynników jest często poruszana w literaturze przedmiotu i podczas konferencji naukowych poświęconych zagadnieniom ekspertyzy pismoznawczej, to jednak najczęściej mają one charakter doniesień o charakterze przyczynkarskim lub też skupiają się na studium przypadków. Przedstawiona do oceny praca, oparta na materiale empirycznym obejmującym próbki pisma pobrane docelowo od 45 probantów (grupa badana) po udarze mózgu (w okresie maksymalnie trzeciej doby od wystąpienia objawów choroby lub w trzecim dniu hospitalizacji) i analogicznej liczbowo grupy kontrolnej osób zdrowych, stanowi istotny wkład w rozpoznanie analizowanego problemu badawczego na gruncie polskim, co ma również przełożenie na praktykę opiniodawczą. Z tego względu wybór tematu należy uznać za zasadny.

Pewne wątpliwości budzi natomiast zgodność treści dysertacji z jej tytułem. Wydaje się, że z uwagi na zawartość pracy obejmującą również zagadnienia *sensu stricto* prawne związane z konsekwencjami udaru mózgu w aspekcie prawa cywilnego i karnego, a więc wykraczające poza zagadnienia identyfikacji pisma ręcznego w kontekście zmian grafizmu związanych z omawianym schorzeniem, temat został zakreślony zbyt wąsko.

Ocena poprawności i kompletności celów badawczych oraz zastosowanej metody badań naukowych

Głównym celem badawczym pracy była odpowiedź na pytanie, czy i w jaki sposób udar niedokrwienny mózgu wpływa na obraz pisma ręcznego w porównaniu z pismem osób zdrowych.

W rozwinięciu tego zagadnienia Autorka sformułowała następujące problemy badawcze:

1. *Czy udar niedokrwienny mózgu wpływa na obraz pisma u osób, które go przeżyły?*
2. *Czy wpływa na poprawność językową w specyficzny sposób?*
3. *Czy jest to specjalny obraz pisma osób po udarze?*

O ile pierwszy z tych problemów wydaje się dosyć oczywisty w świetle praktyki eksperckiej i doniesień literaturowych, o tyle ich uszczegółowienie stanowi kwintesencję przeprowadzonych badań empirycznych i wnosi niewątpliwie istotny wkład naukowy w obszarze problematyki patologii pisma w kontekście możliwości i uwarunkowań jego identyfikacji. Cele szczegółowe pracy zostały sformułowane następująco (s. 124):

1. *Jaki rodzaj błędów w wyrazach występuje najczęściej u osób po niedokrwiennym udarze mózgu?*
2. *Czy udar mózgu wpływa na cechy strukturalne pisma ręcznego?*
3. *Czy udar mózgu wpływa na topografię pisma ręcznego?*
4. *Czy udar mózgu wpływa na formę znaków pisma ręcznego?*
5. *Czy udar mózgu wpływa na ciągłość pisma ręcznego?*

Problemy badawcze zostały sformułowane w miarę poprawnie. Pewien niedosyt może budzić jednak brak w pytaniach 2–4 przysłówka „jak?” „w jaki sposób?”, chociaż – co istotne – w dalszej części pracy kwestie tego, w jaki sposób (a nie tylko czy) przebyty udar mózgu wpływa na obraz pisma zostały wyczerpująco omówione na podstawie wyników przeprowadzonych badań w grupie badanej i kontrolnej. Wydaje się również, że w tym miejscu należało wziąć pod uwagę także grupę cech syntetycznych pisma, które zostały uwzględnione i poddane analizie w podrozdziale 6.1.1, pominięte natomiast w wymienionych wyżej celach szczegółowych dysertacji. Są to uwagi natury jedynie porządkowej, które w kontekście całości kształtu pracy i przeprowadzonych analiz nie mają istotnego znaczenia merytorycznego.

Badania zostały przeprowadzone zgodnie ze szczegółowym planem badawczym przedstawionym na s. 139–140 pracy, w odniesieniu do dwóch grup probantów (grupy osób po udarze oraz grupy kontrolnej osób zdrowych) liczących po 45 osób. Zostały one wykonane w Klinice Neurologii Wojewódzkiego Szpitala Zespołowego w Kielcach. Liczebność tych grup, po uwzględnieniu warunków szpitalnych, w których przeprowadzono badania, należy uznać za wystarczającą. Warto podkreślić zaangażowanie Autorki i niewątpliwie duży wysiłek organizacyjny w realizacji tego przedsięwzięcia badawczego. O skali jego trudności świadczy m.in. fakt, że o udział w badaniu poproszono 141 chorych, z czego 43 osoby odmówiły złożenia prób pisma, a w pozostałych przypadkach ze względu na stan chorych oraz nakreślenie wzorów wyłącznie wielkimi literami nie było możliwości ich wykorzystania w pracy.

Grupę kontrolną osób zdrowych dobrano w sposób zapewniający porównywalność z grupą badaną pod względem płci, wieku i wykształcenia. Do opracowania danych wykorzystano program Statistica, a do oceny i pomiaru siły związku pomiędzy analizowanymi zmiennymi testy Kendalla i Chi-kwadrat. Dobór narzędzi statystycznych, umożliwiających pomiary w niezbyt obszernych zbiorach danych, sprawił, że spełniły one w wystarczającym stopniu swoją funkcję.

W kontekście przeprowadzonych badań nasuwa się sugestia, iż wartościowym materiałem badawczym o charakterze kontrolnym byłoby pismo osób chorych sporządzone przed chorobą, np. w postaci wypełnień różnego rodzaju dokumentów urzędowych znajdujących się we właściwych jednostkach administracji publicznej.

Generalnie jednak, mimo pewnych uwag i sugestii, zarówno dobór metodyki badań, jak i narzędzi badawczych do realizacji celów pracy należy ocenić pozytywnie.

Ocena struktury pracy, jej zawartości merytorycznej i warstwy formalno-redakcyjnej oraz doboru i zakresu wykorzystanej literatury

Praca liczy 749 stron, w tym spis treści, bibliografię (251 pozycji literaturowych, 7 aktów prawnych, 80 orzeczeń sądowych), spis tabel (207), rysunków (7) oraz załączniki zawierające dane osobowe i próby pisma grupy badanej (zał. 1) oraz szczegółową analizę cech pisma ręcznego probantów wraz z dokumentacją poglądową (zał. 2). Łącznie załączniki obejmują aż 395 stron szczegółowych analiz i materiału ilustracyjnego. Tak bogaty materiał faktograficzny robi duże wrażenie i świadczy o olbrzymim nakładzie pracy Doktorantki. Z technicznego punktu widzenia należało rozważyć zamieszczenie go w odrębnym tomie, co znacznie ułatwiłoby studiowanie pracy.

Rozdziały opisowe liczą 354 strony i zostały podzielone na dwie części: teoretyczną i empiryczną. W części teoretycznej Autorka skupiła się na trzech grupach tematycznych, obejmujących zagadnienia związane z problematyką pismoznawczą, medyczną udaru mózgu oraz tematyką tej jednostki chorobowej w aspekcie prawa cywilnego, spadkowego, wekslowego i karnego materialnego. Takie ujęcie tematyczne nie budzi zastrzeżeń, z wyjątkiem sygnalizowanego wcześniej zbyt wąskiego uwzględnienia tych zagadnień w tytule dysertacji. Do rozważenia byłaby również zmiana kolejności poszczególnych rozdziałów w tej części pracy, tak aby zagadnienia z obszaru kryminalistycznych badań pismoznawczych (rozdział I i IV) znalazły się obok siebie.

Zagadnienia dotyczące pisma ręcznego, jego właściwości, istoty, metod badań identyfikacyjnych, a nawet pewnych odniesień historycznych, zostały przedstawione dosyć skrótowo jako wprowadzenie do zasadniczej części pracy. W tym kontekście pewien niedosyt budzi brak informacji na temat najnowszych technik i metod wykorzystywanych w ekspertyzie pismoznawczej, zwłaszcza w postaci programów komputerowych wspomagających analizę wybranych cech grafizmu ręcznego. Dotyczy to również metod i technik uzyskiwania materiału porównawczego do badań identyfikacyjnych, czemu Doktorantka poświęciła jeden z fragmentów pracy, ograniczając się jednak do przedstawienia podstawowych zasad gromadzenia tego materiału. Pod rozwagę Autorki poddaję ewentualne uzupełnienie tych zagadnień w świetle najnowszej literatury przedmiotu w przypadku publikacji dysertacji.

Interesujące są rozważania Autorki na temat wartości dowodowej opinii pismoznawczych, a zwłaszcza pozytywnie należy ocenić szerokie wykorzystanie w tym zakresie orzecznictwa sądowego, prezentującego stanowisko judykatury w omawianej kwestii. W kontekście poziomu kategoryczności opinii pismoznawczych Doktorantka wskazuje na ewolucję stanowisk, zarówno doktryny, jak i orzecznictwa, od afirmacji wyłącznie opinii niekategorycznych do uznania tego rodzaju opinii za w pełni wartościowy dowód, podlegający ocenie przez sąd, zgodnie z zasadą swobodnej oceny dowodów. W tym kontekście zabrakło jednak odniesienia do dyskusji, jaka w ostatnich latach toczyła się na temat możliwości identyfikacji indywidualnej, a co za tym idzie – opiniowania kategorycznego. Niektórzy autorzy postulują bowiem rewizję dotychczasowych poglądów na możliwość identyfikacji kategorycznej w kryminalistyce jako pozbawioną uzasadnienia teoretycznego i empirycznego, m.in. w ekspertyzie pisma ręcznego oraz innych klasycznych dziedzinach kryminalistyki (*vide* publikacje J. Koniecznego i innych autorów).

Część empiryczna pracy stanowi jej zasadniczy człon. Obejmuje metodologię badań, z omówieniem przebiegu badań, analizę materiału badawczego, dobór i prezentację grup badawczych oraz wyniki badań i ich zestawienie z innymi badaniami dotyczącymi przedmiotowej problematyki na gruncie krajowym i zagranicznym. W tej części dysertacji Autorka dokonała wyczerpującej analizy cech syntetycznych, motorycznych, mierzalnych i topograficznych pisma w grupie osób po udarze mózgu, prezentując wyniki również w zestawieniu z grupą kontrolną osób zdrowych. Istotnym składnikiem części empirycznej jest materiał zawarty w załącznikach, w których przedstawiono dokładną ocenę poszczególnych cech graficznych indywidualnie w odniesieniu do każdego probanta z grupy badanej.

Na podstawie przeprowadzonych badań Doktorantka przedstawiła logicznie uzasadnione wnioski sprowadzające się do wykazania, „(...) że nie można stworzyć spisu typowych cech pisma dla osób po udarze mózgu, a zaobserwowane drobne odchylenia nie mogą być uznane za reprezentatywne dla całej grupy badawczej”. Niemniej jednak przeprowadzone badania, opracowane statystycznie, doprowadziły do wyodrębnienia ponad dwudziestu cech pisma ręcznego, które charakteryzuje istotny związek z udarem mózgu. Doktorantka słusznie zauważa, że w przypadku ekspertyzy pismoznawczej, w której wyodrębniono cechy mogące mieć charakter zmian poudarowych, konieczna jest konfrontacja tego rodzaju grafizmu z pismem osoby przed chorobą w celu oceny, czy i w jakim stopniu znajdują one odzwierciedlenie w jej piśmie. W ocenie tej bardzo pomocna może okazać się wiedza na temat zmian w grafizmie będących następstwem przebytego udaru niedokrwiennego. W tym kontekście praca stanowi wartościowy materiał analityczny mający przełożenie praktyczne w działalności opiniodawczej biegłych z zakresu pismoznawstwa.

Pod względem redakcyjnym praca budzi istotne zastrzeżenia. Zauważalny jest brak korekty redaktorskiej, czego efektem są m.in. przekręcone nazwiska niektórych autorów, przywołanych w przypisach i bibliografii, np. Goe zamiast Goc (s. 10, 11 i inne), Luszczuk lub Łuszczuk zamiast Łuszczuk (s. 11, 332), Oleksiewicz zamiast Oleksiewicz (s. 11, 332), Hołyst zamiast Hołyst (s. 13), a także niejednorodność redakcyjna przypisów (część tytułów jest wykonana drukiem prostym, część pochyłym) oraz błędy lub niepełne tytuły publikacji (przypisy 422, 481). W bibliografii nie wszystkie pozycje rozpoczynają się od nazwiska autora. Natomiast sam tekst jest napisany poprawnym językiem polskim, w stylu komunikatywnym, jasnym i precyzyjnym. Doktorantka konstruuje zdania logiczne i zrozumiałe, zarówno w kontekście reguł języka powszechnego, prawniczego, jak i specjalistycznego z zakresu badań pismoznawczych i medyczno-neurologicznych. Choć zdarzają się tzw. literówki, błędy interpunkcyjne i stylistyczne (np. na s. 63, 97, 98, 108), to są one jednak niezbyt liczne.

Dobór i zakres wykorzystanej literatury należy uznać za dostateczny z punktu widzenia omawianych zagadnień. W odniesieniu do niektórych kwestii, np. użycia programów komputerowych w ekspertyzie pismoznawczej, przygotowania materiału porównawczego czy kategoryczności opiniowania, a także wartości diagnostycznej i błędów w opiniach pismoznawczych, wskazane byłoby uwzględnienie nowszych pozycji. Dotyczy to również niektórych pozycji podręcznikowych.

Podsumowanie

Oceniając całościowo zarówno część teoretyczno-doktrynalną rozprawy, jak i jej warstwę *stricte* empiryczną, należy uznać, że zadania sformułowane w celach badawczych pracy, których realizacji podjęła się Doktorantka, zostały wypełnione w stopniu zadowalającym. Praca umożliwiła potwierdzenie pewnych kwestii dotyczących wybranego obszaru patologii pisma jako następstwa zmian po niedokrwiennym udarze mózgu, przy czym Autorka przyznaje, iż przeprowadzone badania, chociaż przybliżają zrozumienie problemu, nie dają możliwości jednoznacznego wyodrębnienia zespołu cech pisma, które byłyby specyficzne dla omawianej jednostki chorobowej. Podniesione w recenzji sugestie i zastrzeżenia mają głównie charakter techniczno-redakcyjny, w ograniczonym stopniu wpływając na poziom oceny, która generalnie jest pozytywna.

W świetle przeprowadzonej analizy i oceny rozprawy doktorskiej Pani mgr Pauliny Wzorek, uwzględniając przewidziane prawem wymagania, niezbędne do uzyskania stopnia naukowego doktora, należy uznać, że zostały one spełnione. Stwierdzam zatem, że pomimo zgłoszonych uwag rozprawa doktorska mgr Pauliny Wzorek spełnia ustawowe wymogi stawiane pracom doktorskim. Wobec tego wnoszę o przyjęcie recenzowanej dysertacji doktorskiej i dopuszczenie jej do publicznej obrony.

dr hab. Mieczysław Goc, prof. UR

